KENNETH NELSON

Fyra generaliserade steg i lärandeprocessen

En vardagssociologisk betraktelse över gitarrspelande och sociologi

Anförande vid Sociologidagarna, Uppsala 16–18 mars 2022

Four generalised stages in learning. An everyday observation of guitar playing and sociology.
This essay was delivered as a speech by the outgoing president of the Swedish Sociological Association in connection with the bi-annual Sociologidagarna in Uppsala 16–18 March 2022. Guitar playing and sociology has many things in common, including how competence and skills are achieved. Based on everyday observations, four generalised stages in learning are outlined, that apply equally to guitar playing and sociology. To clearly differentiate each successive stage in the learning process, innovative analogies to bird life was used. In chronological order from novice to genius, the following separate stages of learning were identified: the birdhouse, the magpie, the lyrebird, and the nightingale. The birdhouse is characterised by surprise, confusion and almost total inability or ignorance, whereas the most prominent features of the magpie is curiosity, high energy and repetition. The lyrebird is occupied by imitation, self-centring and identity creation, whereas the nightingale shows clear signs of excellence and genuine innovation. Few guitar players and sociologists make the move from lyrebird to nightingale.

Keywords: sociology, guitar playing, learning, excellence

Inledning

Som avgående ordförande för Sveriges Sociologförbund ingår det att hålla ett högtidligt tal till medlemmarna vid Sociologidagarna. Traditionen bjuder att talet ska vara sociologiskt relevant, roligt och kanske rent av lite provocerande. Min uppgift under den närmsta timmen är således att vara både underhållande och undervisande. Den långa raden av tidigare närmast klassiska anföranden gör inte uppgiften mindre avundsvärd.

Faktum är att jag under lång tid oroat mig för detta grannlaga åtagande. Uppgiften att adressera Sveriges främsta sociologer, vinna ert intresse och ge er något att minnas för lång tid framåt har emellanåt känts oöverstiglig och förlamande. Socialpolitiska forskare, ett litet skrå inom sociologin som jag tillhör, är inte kända för sina sociologiska utsvävningar. Inte heller för sin gränsöverskridande humor.

https://doi.org/10.37062/sf.59.24248
Sociologisk Forskning, årgång 59, nr 1–2, s. 233–243.
Licens: CC BY-NC-ND 4.0. © Författaren. ISSN 0038-0342, 2002-066X (elektronisk).

Flykt och kamp

I min desperation att finna inspiration gick jag tillbaka till tidigare anföranden. Jag slogs direkt av texternas höga kvalitet, hur de lyckades göra en närmast perfekt sociologisk analys av vardagliga men helt meningslösa ting. Flera av betraktelserna visade också prov på underfundig humor med allvarliga övertoner.

Mot denna bakgrund försökte jag få till en sociologisk betraktelse över mina husdjur. Jag noterade dock tidigt att hund och katt ledde mig in på ett alldeles för konfliktfyllt spår. Jag satte ihop en historia där jag visade prov på min ödmjuka personlighet, inkännande sinnelag och förståelse av egna brister och begränsningar. Slutresultatet kändes dock inte helt trovärdigt. Jag skissade på ett tal där jag ifrågasatte i stort sett all svensk sociologisk forskning, utom min egen så klart. Min hustru föreslog att jag skulle bygga mitt resonemang utifrån konst eller litteratur, men jag misstänker att det var en fint för att rikta in mitt intresse på andra områden, så där slog jag dövörat till. Oavsett ämne fick jag inte riktigt till det.

En gitarr

Det var faktiskt min äldsta dotter som räddade mig ur denna kakofoni av mer eller mindre osammanhängande och ogenomtänkta sociologiska betraktelser. Min dotter går andra året på gymnasiet och har helt plötsligt börjat intressera sig för mina gitarrer, som under lång tid legat undanstoppade i källaren. Hon försöker också febrilt bli tillräckligt duktig för att kunna vara med i ett band som några av hennes klasskamrater precis bildat. Hennes klinkande på gitarrerna fick mig att minnas hur jag själv lärde mig spela gitarr, hur min omgivning reagerade och vilka vägval musiken ledde mig in på.

Ju mer jag tänkte tillbaka, desto klarare gick det upp för mig att det finns många likheter mellan gitarren och det sociologiska ämnet. Båda är svåra att behärska till fullo. Gitarren är ett mycket mångfacetterat instrument som används i allt från klassisk musik till hårdrock. Gitarren kan frambringa de mest skilda ljud, rytmer och harmonier. Det är också ett utomordentligt instrument för att förmedla känslor.

Sociologin delar dessa egenskaper. Vi har nog alla slagits av sociologins bredd, att det tycks finnas en särskild sociologisk inriktning för i princip allting, inklusive kroppens sociologi. Skillnaderna mellan sociologins inriktningar är faktiskt många gånger större än de olika ljud en gitarr kan frambringa. Vi vet också att sociologin väcker känslor av allehanda slag, såsom nyfikenhet, glädje, avund, misslyckande och skam.

Lärandeprocessen

Mitt anförande går ut på att det finns olika stadier i hur vi tillgodogör oss ny kunskap och lär oss nya färdigheter, som att lära sig spela gitarr eller att lära sig behärska det sociologiska ämnet. Jag menar också att de steg i lärandeprocessen som alla gitarrister går igenom sammanfaller med de stadier som en blivande sociolog behöver tampas

med. Det handlar om ett antal generaliserade faser i en utvecklingsprocess som med stor sannolikhet har relevans också på andra områden.

De olika stadierna i lärandeprocessen ska ses som idealtyper eller stiliserade faser, där jag har renodlat vissa drag för att tydliggöra mitt resonemang. Det är således svårt att finna verkliga exempel på varje enskild fas i dess mest utpräglade form. Det innebär dock inte att de olika faserna är påhittade. De är i högsta grad reella, bara svåra att observera. Det är just detta som är så praktiskt med idealtyper och säkerligen det som förklarar deras popularitet inom sociologin.

En intressant aspekt av mina lärandestadier är deras kontextberoende, som uppmuntrar till ett reflexivt förhållningssätt till individuellt handlande. Jag bygger således vidare på en lång teoretisk tradition där både Merton och Popper var viktiga förgrundsgestalter. Även om jag nu sällar mig till dessa giganter inom socialvetenskaperna är det på sin plats att göra ett klarläggande. För mig handlar det reflexiva förhållningssättet inte så mycket om hur forskaren påverkar studieobjektet som om samspelet mellan individen och dess omgivning.

Syftet med mitt tal är att leda mina fundamentala lärandestadier i bevis genom en vardagssociologisk analys. Jag förlitar mig på deltagande observation, men också på strukturlös explorativ analys av personliga upplevelser, tankar och erfarenheter. Jag har ingen förklarande ambition. Faktum är att förklaringar inom socialvetenskaperna är överskattade, särskilt om de är av mindre komplex natur. Förklaringar som kan förstås av det större flertalet sociologer tenderar att väga lätt, inte minst för att de kan falsifieras. Det är således något som varje sociolog med ambition att bli odödlig och klassisk bör hålla sig borta ifrån. Liksom många andra sociologer finner jag det mer motiverat att blottlägga begreppsmässiga strukturer.

I min analys har jag utgått från de olika teorier om lärande och kunskapsinhämtning som arbetats fram inom utbildningssociologin. Jag har också funnit utvecklingspsykologin inspirerande. Som tidigare nämnts är jag specialiserad inom socialpolitisk forskning. Jag har således anammat uppmaningen i tidigare anföranden vid Sociologidagarna att överge det jag hittills lärt mig för att uttala mig om något helt annat, som jag har mycket bristfällig kunskap om. Man kan tycka att detta förhållningssätt till den vördade institution som jag nu är en del av är respektlöst. Jag kan försäkra er om att så inte är fallet. Faktum är att mitt nyfunna intresse för lärandeprocesser och rigorösa vardagssociologiska analyser visar hur forskare som rör sig mellan olika fält flyttar forskningsfronten framåt.

I mitt fall upptäckte jag ganska snart att tidigare forskning många gånger börjar studera lärande och kunskapsinhämtning i ett alldeles för sent skede. Som exempel kan vi ta första steget i den välkända kompetensstegen, vid vilket individen är omedveten om sin egen okunskap. Inom akademin kallar vi detta snarare för introduktionskurssyndromet. Ni har säkert alla stött på det eller kanske rent av överlevt det själva. Man förstår aldrig ett område bättre än när man just fått det översiktligt förklarat för sig. Tonåringar har en kronisk variant av detta syndrom. Hur som helst krävs det en viss om än ytlig förståelse av ett visst ämne för att hamna på detta initiala steg i lärandeprocessen.

Fyra stadier i lärandeprocessen

Min typologi över lärandeprocessen tar sin utgångspunkt i förhållanden och mönster som etableras på ett tidigare stadium än den omedvetet inkompetente. I min ostrukturerade men sammanhängande vardagssociologiska analys har jag identifierat fyra fundamentala och generaliserade stadier som alla gitarrister och sociologer går igenom. I kronologisk ordning kallar jag dessa stadier för fågelholken, skatan, lyrfågeln och näktergalen.

Fågelholken

Fågelholken är en period präglad av förvåning, förvirring och närmast total oförmåga eller okunskap. Benämningen kommer av det flyktbeteende som vi nedärvt från våra avlägsna förfäder, och som innebär att vi reflexmässigt reagerar på yttre hot och svårigheter med höjda ögonbryn (för att vidga synfältet) och öppen mun (för att öka syreupptagningen). Inom psykologin kallar man denna genetiskt betingade försvarsrespons för startle-reflexen (Lang, Bradley & Cuthbert 1990).

Det kan handla om att inte veta hur en gitarr ska strängas, exempelvis om låga e är den tunnaste eller den tjockaste strängen eller hur strängarna på en gitarr vanligtvis är stämda. Redan här går det att anlägga ett sociologiskt perspektiv. Till skillnad från många andra instrument måste en gitarr kontinuerligt stämmas, annars låter det förskräckligt och den går inte att spela på. Denna egenskap innebär att man mycket enkelt kan föreställa sig en social gradient, där gitarren främst var förbehållen dem med medfött gehör som tydligt kunde uppfatta relationer mellan olika tonhöjder, men också dem som hade förmånen att växa upp i en resursstark familj.

Såsom är vanligt även på andra områden i samhället hade personer med omfattande ekonomiskt kapital goda möjligheter att runda problemet med att stämma gitarren. Det var bara att investera in en elektronisk stämapparat. Förr i tiden var dessa hjälpmedel mycket kostsamma och säkerligen inget som var inom räckhåll för personer från mer resurssvaga familjer. För dem med litet ekonomiskt kapital och utan medfött gehör är det rimligt att anta att gitarrspelandet upphörde så fort den fabriksinställda stämningen gått ur.

Faktum är att många av de främsta gitarristerna i världen växte upp i socioekonomiskt resursstarka hushåll. Enligt tidningen *Rolling Stones* lista över de hundra främsta gitarristerna inom populärmusiken växte endast två gitarrister på topp tio-listan upp i arbetarhem, om vi använder EGP:s klasschema lite slarvigt (Erikson, Goldthorpe & Portocarero 1979). Dessa två gitarrister är också färgade, vilket understryker hur klass och etnicitet korsar varandra, framför allt i USA.

De tio bästa rockgitarristerna enligt *Rolling Stone* (2015) är i fallande ordning Jimi Hendrix (1), Eric Clapton (2), Jimmy Page (3), Keith Richards (4), Jeff Beck (5), B. B. King (6), Chuck Berry (7), Eddie van Halen (8), Duane Alman (9), Pete Townshend (10).

Jimi Hendrix pappa var daglönare, medan B. B. Kings pappa var bomullsplockare. Alla andra gitarrister på listan växte upp i medelklassmiljö. Chuck Berrys pappa job-

bade som entreprenör inom byggindustrin. Han var också pastor i den lokala kyrkan. Chuck Berrys mamma var universitetsutbildad, vilket var mycket ovanligt för en svart kvinna i hennes generation, särskilt i södra USA. Eric Clapton växte upp i sin mammas medelklasshem i den lilla staden Ripley, som ligger i sydöstra England. Jimmy Pages pappa var revisor, medan Keith Richards växte upp hos sina farföräldrar som vid olika tidpunkter var borgmästare i Walthamstow, en stadsdel i norra London. Eddie van Halens och Pete Townshends pappor var båda professionella musiker med stabila karriärer. Duane Allmans pappa var fänrik i det militära men dog tidigt. Duane och hans bror Greg växte upp på en privat militärskola i södra USA.

Man bör notera att min analys av gitarristers klassbakgrund är ett konservativt test av socioekonomiska förklaringsfaktorer. Om jag i stället hade begränsat urvalet till klassiskt skolade gitarrister hade den sociala gradienten med all sannolikhet varit än mer tydlig. Jag är också medveten om den totala avsaknaden av kvinnor på listan. Frågan om genus är något som bör tas upp i framtida analyser.

Hur som helst, liksom ekonomiskt välbefinnande har ökat i samhället har också gitarren blivit mer tillgänglig. Dock inte för att hushållen har fått ökad köpkraft, utan för att tekniken gått framåt. Detta visar också hur viktigt det är med tvärvetenskapliga perspektiv inom forskningen, och framför allt inom sociologin. Numera kan man stämma sin gitarr via datorn, telefonen, surfplattan och andra uppkopplade enheter. En rimlig hypotes för framtida forskning är att teknisk utveckling har försvagat den sociala gradient som länge funnits bland världens främsta gitarrister.

Fågelholken utgör också ett naturligt steg när en person närmar sig sociologin för allra första gången. Sociologi är numera ett ämne på gymnasiet, dock inte i grundskolan. Det är således först med gymnasievalet som många elever och föräldrar behöver brottas med frågan om vad sociologi egentligen handlar om. Även en tränad sociolog kan ha svårt att förklara för sin kära fågelunge vad man gör på jobbet. Förklaringen blir inte tydligare om vi samtidigt försöker beskriva vad våra kolleger sysslar med. De olika definitioner som lärosäten och uppslagsverk använder gör inte beskrivningen mindre komplex.

Jag har här samlat ett antal definitioner (se Tabell 1). Urvalet är representativt så till vida att jag har utgått från hur en samling prestigefyllda svenska och utländska universitet beskriver ämnet. Jag har också använt mig av etablerade uppslagsverk. Av etiska skäl har jag valt att hålla källorna hemliga. Beskrivningarna skiljer sig ganska kraftigt åt, från att handla om relationer mellan grupper av människor till att röra relationer mellan hela samhällen. Min forskning passar bättre in på vissa av dessa definitioner än på andra. Trots detta har jag lyckats bli både professor i just sociologi och ordförande i Sveriges Sociologförbund, om än bara i fjorton timmar till. Den sista definitionen på listan är särskilt träffsäker och säkerligen något som många utanför akademin skriver under på.

Tabell 1. Några definitioner av det sociologiska ämnet.

- The study of relationships between people living in groups, especially in industrial societies.
- The study of social problems.
- A social science that studies human societies, their interactions, and the processes that preserve and change them.
- The systematic study of the development, structure, interaction, and collective behavior of organized groups of human beings.
- The study of human social relationships and institutions.
- Pseudo-intellectual discipline similar to economics but without all of the mathematical rigor the latter discipline pretends it possesses.
- The subject of looking into something too much.

Skatan

Skatan är en fas som karaktäriseras av nyfikenhet, hög energi och upprepning. Denna fas är särskilt viktig om man är intresserad av hur inlärning samspelar med omgivningen.

För gitarristen kännetecknas denna fas av ett febrilt klinkande, men ofta bara på en sträng i taget. Ett generellt mönster är att gitarrister i denna fas väljer att öva på klassiska melodier av Beatles, Cornelis eller Georg Riedel, men endast på en sträng i taget. Resultatet blir platt, uttryckslöst och tunt, precis som skatans hest skrattande och lätt kraxande läte. Med tiden involveras fler strängar, med högst varierande resultat beträffande taktfasthet och melodikänsla. Liksom i fråga om skatan kan det många gånger vara svårt att urskilja melodin, som upprepas i det oändliga. Även om man som utomstående emellanåt lyckas känna igen en viss tonföljd, är det mycket svårt att identifiera musikstycket.

Det är ganska ovanligt att gitarristen tar sig vidare från detta steg, vilket ofta hänger ihop med omgivningens reaktioner. I likhet med olika spelteoretiska resonemang skapar mänskligt handlande en rekursiv effekt som antingen förstärker det individuella beteendet eller får det att upphöra. Effekten uppstår i samspel med andra aktörer i omgivningen, vilka belönar eller bestraffar varandra.

Nybörjargitarristens behov att konstant upprepa vissa tonföljder kan vara mycket enerverande för omgivningen. Skatan betraktades länge som en dårfågel med negativt inflytande på dem som hörde dess läten vid fel tid. Även en nybörjargitarrist kan driva sin omgivning till vansinne och få den att småningom börja bestraffa handlingen. Bestraffningen sker många gånger medvetet, exempelvis genom aggressiv verbal kommunikation, men kan också förmedlas omedvetet genom olika subtila ansiktsuttryck och gester eller rent av geografiskt avståndstagande. Bestraffningen kan utövas direkt eller indirekt. Det senare sker ofta genom olika former av avledande manövrer såsom läxläsning, middag eller dammsugning.

Sociologen går igenom en liknande fas i lärandeprocessen. Även här plockas klassikerna sönder, ofta en i taget och utan känsla för de olika tolkningar som sociologiska teorier gett upphov till. För en universitetslektor kan det många gånger vara svårt att

identifiera vilken klassisk sociolog det egentligen handlar om och vilka egenskaper som gjort att teorin fått ett sådant genomslag inom forskningen.

Detta är en i flera avseenden mycket påfrestande fas för universitetslektorn, inte minst på grund av upprepningen. Här rör det sig dock inte om en enskild person som gång på gång tragglar sig igenom ett oidentifierbart stycke musik, utan om ett mycket stort antal studenter som i olika grad missförstått storheten hos våra klassiker. Detta kan få den mest erfarne och inbitne lektorn att tvivla på sitt ämnesval och de kunskaper vi förmedlar till våra studenter.

Liksom gitarristens mognadsprocess inbegriper en övergång från att spela på enskilda till att spela på multipla strängar, utvecklas studentens förståelse av det sociologiska ämnet genom att olika begrepp och teorier jämförs och ställs mot varandra. När vi lyssnar till en nybörjargitarrist är det många gånger svårt att avgöra om tonerna från de olika strängarna är från samma musikstycke. För lektorn i sociologi är det på liknande sätt: ett sammelsurium av teorier och begrepp som många gånger bildar en helhet främst genom det sätt på vilket texten saknar kommatering, styckesindelningar och avsnittsmarkeringar.

För sociologen liksom för gitarristen är det svårt att ta sig vidare från detta steg. Enligt statistik från Universitetskanslersämbetet (2022) var prestationsgraden för sociologistuderande (och studenter i etnologi samt kulturgeografi) i genomsnitt 81 procent för läsåret 2014–2015 till läsåret 2018–2019. Prestationsgraden anger antal avklarade högskolepoäng omräknade till helårsprestationer delat med antalet helårsstudenter. Prestationsgraden har också sjunkit med två procent under perioden. För alla ämnen på universitet och högskola var dock prestationsgraden 83 procent, alltså något högre. Här går det inte att se någon nedgång.

Lyrfågeln

Den fas i lärandeprocessen som jag har valt att kalla för lyrfågeln kännetecknas av imitation, självcentrering och identitetsskapande. Även om gitarristen på detta stadium har lärt sig att hantera instrumentet på ett sätt som inte upprör omgivningen, lyfter inte musiken. Gitarristen har också svårt att finna ett eget utryck och härmar främst andra musiker.

Det är först i denna fas som gitarristen har förmåga att sätta sig själv i ett vidare musikaliskt perspektiv. Insikten sker gradvis och tar sig olika uttryck. Det börjar vanligtvis med trevande försök att spela tillsammans i ett rockband där både taktfasthet och ljudbild lämnar en del övrigt att önska. Liksom Aristoteles ansåg att jorden stod i centrum, med andra himlakroppar kretsande kring sig, tenderar gitarristen att överdriva sin egen betydelse. I likhet med den geocentriska modellen av himlakroppars rörelser har gitarristen en egocentrisk självbild, där han (för det är oftast en han) framhäver sig själv på bekostnad av övriga bandmedlemmar. Det är troligtvis på grund av denna primitiva och generaliserade egenskap som det skapades en marknad för den så kallade marshallstacken, med vars hjälp gitarristen kan överrösta alla andra ljud i närheten.

Med Copernicus observationer övergav astronomin så småningom den geocentriska

modellen av himlakroppars banor till förmån för en heliocentrisk modell med solen i centrum. Gitarristens självskadebeteende (många gitarrister som nått denna fas i lärandeprocessen lider i dag av tinnitus) är också övergående i den mån som övriga bandmedlemmar fortfarande är kvar. Med tiden förstår gitarristen att hen är en del av en större helhet vars samspel fungerar bättre om alla bandmedlemmar hör sina egna instrument.

Jag har hittills använt benämningen gitarrist lite slarvigt. Det är faktiskt stor skillnad mellan att spela gitarr och att se sig själv som gitarrist. Det första kan i vissa sammanhang betraktas som en tillgång, ett symbolisk kapital, medan det sistnämnda utgör en del av personens habitus. De allra flesta som spelar gitarr utvecklar inte ett gemensamt habitus. De fortsätter att spela på sin gitarr utan några vidare implikationer för personlighet och leverne i övrigt. Dessa personer skulle med all sannolikhet uppfatta det som förmätet att kalla sig gitarrister.

Det är först när man har uppträtt för första gången, inför en publik som inte endast består av familj och vänner, som man utvecklar en speciell form av personlighet och med tiden börjar anamma de dispositioner som kännetecknar gitarristen. Även om gitarristen i detta skede förstår vikten av att jämka mellan olika musikaliska perspektiv och ljudbilder, är det svårt att helt utplåna den självcentrering som vuxit fram tidigare i lärandeprocessen. I vilket fall har förhållandet till gitarren nu omformats, blivit mindre ett redskap för individuell förströelse och mer en källa till grupptillhörighet. Individen börjar betrakta och omtala sig som gitarrist snarare än som någon som spelar gitarr.

Även sociologen går igenom de faser av imitation, självcentrering och identitetsskapande som kännetecknar det stadium i lärandeprocessen som jag har valt att kalla för lyrfågeln. Det är särskilt tydligt i början av doktorandperioden, då symbiosen med handledaren är mycket stark. De flesta doktorander, och vi andra som själva har gått igenom denna period, känner nog igen detta. Vi försöker skriva som vår handledare och andra stora sociologer, men det kan många gånger kännas som om det inte riktigt är ens egna ord och tankar som fastnar på papperet eller skärmen. Vi tenderar att återanvända tidigare teorier snarare än att skapa nya. Genuina forskningsgenombrott är ytterst sällsynta, och det bästa vi kan hoppas på är att åtminstone ha lite ny empiri att visa forskarvärlden.

Den egocentrering som präglar sociologen i detta skede av karriären innebär att vi i likhet med narcissisten har svårt att på ett korrekt sätt identifiera och särskilja våra egna idéer och perspektiv från omvärldens. Många gånger är vi inte medvetna om att vi främst upprepar kunskap snarare än skapar ny. Utomstående har dock lättare att genomskåda detta uttryck och påpekar det gärna för alla som vill lyssna.

Det är på detta stadium som också sociologen utvecklar sin unika identitet. Den sociologiska identiteten utvecklas långsammare än i många andra akademiska ämnen. Enligt min uppfattning formas vårt sociologiska habitus först efter disputation. Studenter på kandidat- och mastersnivå i sociologi, som efter studierna går vidare till ett yrkesliv utanför akademin, glömmer snabbt bort sitt sociologiska ursprung för att i stället fokusera på karriär, ekonomisk vinning och andra materiella ting. Den som investerat i doktorandstudier har dock goda skäl att framhäva de perspektiv, förklaringsmodeller och

begrepp som hen så mödosamt har lärt sig och många gånger införlivat som sina egna, oavsett materiell nytta för sig själv eller för den delen samhället i stort.

Det är dock svårt att närmare precisera hur vi kan känna igen en sociolog eller förstå hur en sociolog instinktivt vet att bete sig och föra sig. Jag menar att vi sociologer främst identifierar oss själva med vad vi inte är, det vill säga hur vi skiljer oss från andra vetenskaper. Vi delar inte statsvetarnas intresse för ärendets gång. Till skillnad från gängse nationalekonomer är vi inte besatta av rationalitet och vinstmaximering. I motsats till psykologerna känner vi ingen lockelse att gräva ner oss i en enskild persons mentala tillstånd. Vi tycker att antropologernas evolutionära perspektiv på människan är underhållande men alltför deterministiskt och så vidare.

De allra flesta sociologer som tagit sig så här långt i lärandeprocessen tenderar att fastna på just lyrfågels stadium. Imitation i kombination med upprepning från tidigare stadier är faktiskt ett ganska bra recept på akademisk framgång. I de allra flesta samhällen krävs inte mycket mer för att nå de allra högsta akademiska positionerna, förutom viss tur vid tjänstetillsättningar. Internationell ryktbarhet erhålls dock först när sociologen frigjort sig från lyrfågels begränsningar och bryter med tidigare vetenskapliga sanningar. Det är också detta som kännetecknar det sista steget, som jag har valt att kalla för näktergalen.

Näktergalen

Få personer når detta steg, som kännetecknas av excellens och genuint nyskapande. Det är först i detta steg som vi är verkligt inspirerande för kommande generationer, etablerar nya inriktningar och når internationell ryktbarhet som består långt in i framtiden.

Den topp hundra-lista över världens bästa gitarrister inom populärmusiken som jag tidigare hänvisade till visar tydligt vilka personer som här tagit steget över till lyrfågeln, även om jag har invändningar mot vissa av placeringarna på listan. Eddie van Halen på plats åtta är ett skämt. Lika lite som en sociologs framgång räknas i antalet ord borde en gitarrist belönas för sin fingerfärdighet. Listor har alltid sina udda fåglar, och generellt är det svårt att inom sociologin bestämma vilka personer som nått status av lyrfågeln. Av strategiska skäl lämnar jag frågan om svenska sociologer på denna lista obesvarad.

Avslutande personlig kommentar

Jag hoppas att min vardagssociologiska analys av olika generaliserade faser i lärandeprocessen har övertygat er om att det finns stora likheter mellan att lära sig spela gitarr och att lära sig utöva sociologi. Jag hoppas att ni också finner inspiration att pröva om de olika stadier i lärandeprocessen som jag har identifierat kan överföras på fler områden. Min hypotes är att så är fallet, inte minst med tanke på den självuppfyllande förklaringsmodell som begreppsliga strukturer ofta blottlägger.

Jag tänkte nu avslutningsvis bli lite mer personlig igen, och jag ska göra en bekännelse. Liksom många andra svenska sociologer befinner jag mig fortfarande på det stadium av lärandeprocessen som jag kallar för lyrfågeln. Jag ägnar mig mestadels åt imitation och upprepning.

Jag vet att vissa i min familj menar att mina studieval hängde ihop med alltför mycket fokus på gitarren när jag var yngre. Jag hade helt enkelt inte de betyg som krävdes för att bli ekonom, läkare eller naturvetare. Jag är likaså medveten om att flera kolleger ser mitt yrkesval som ren slump. Jag hade turen att stå på en lista med studenter när ett par professorer på Institutet för social forskning behövda anställa några nya doktorander eller assistenter. På den tiden var det inte så stor skillnad mellan dessa kategorier.

Jag kan dock avslöja att mitt musikintresse och slumpen inte hade något att göra med mitt val att bli doktorand i sociologi och sedermera forskare. Härvidlag har ekonomerna rätt. Mina vägval var högst rationella och baserade på en mycket viktig iakttagelse om när forskare från olika vetenskaper förväntas sjunga som en näktergal.

Enligt en generell tumregel förväntas forskare inom kemi, fysik, och medicin ha gjort sina stora genombrott innan de fyllt 40 år. Inom vissa inriktningar är gränsen ännu lägre, drygt 30 år. Även om denna halvsanning har justerats uppåt under senare år, visar en ny studie att genomsnittsåldern för Nobelpristagare i fysik är 48 år. Naturvetenskapliga ämnen kändes därför inte så aktuella för mig.

Nu har vi inget nobelpris för samhällsvetenskaperna, så här får vi förlita oss på andra analyser. I mitt fall utgår jag från forskare jag själv har inspirerats av, som jag haft stor nytta av och som kommit så nära en metamorfos från lyrfågel till näktergal som jag anser möjligt. Walter Korpi var 55 år när han utmanade gängse förklaringar till välfärdsstatens framväxt med sin maktresursteori (Korpi 1989). Robert Erikson var 54 år när han publicerade sitt mästerverk *The constant flux* (Erikson & Goldthorpe 1992).

Som vi alla känner till är både Walter och Robert två internationellt erkända svenska sociologer. Hur ser det ut i angränsande samhällsvetenskapliga ämnen? Statsvetaren Paul Pierson var endast 35 år när han fundamentalt omformade vår syn på välfärdsstatens förändring. Nationalekonomen Paul Krugman hade redan vid 38 års ålder stöpt om forskningen kring handelsmönster och stordriftsfördelar. Psykologen Aaron Beck, som gick bort förra året, utvecklade de grundläggande principerna för kognitiv beteendeterapi i trettioårsåldern.

Ni har säkert redan förstått vart jag vill komma med denna ytliga men för mina ändamål högst illustrativa analys. Sociologi är ett förhållandevis säkert kort att satsa på om man vill göra forskarkarriär men samtidigt känner osäkerhet kring förmågan till stora vetenskapliga genombrott.

Härvidlag var mitt val att satsa på sociologi både rationellt och lyckosamt. Utifrån gängse måttstockar inom sociologin kan ingen klandra mig för att jag ännu inte har publicerat ett stort verk som fundamentalt förändrat det vetenskapliga fält som jag är verksam inom. Jag börjar dock närma mig en brytpunkt där jag ordentligt får fundera på om jag ska följa tidigare talares uppmaning att byta yrkeskarriär eller stanna kvar inom sociologin och svälja förtreten att jag aldrig kommer att anta näktergalens skepnad.

Tack för mig.

Referenser

Erikson, R. & J.H. Goldthorpe (1992) *The constant flux. A study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon.

Erikson, R., J.H. Goldthorpe & L. Portocarero (1979) ”Intergenerational class mobility in three Western European societies”, *British Journal of Sociology* 30 (4):415–441. https://doi.org/10.2307/589632

Korpi, W. (1989) ”Power, politics, and state autonomy in the development of social citizenship. Social rights during sickness in eighteen OECD countries since 1930”, *American Sociological Review* 54 (3):309–328. https://doi.org/10.2307/2095608

Lang, P.J., M.M. Bradley & B.N. Cuthbert (1990) ”Emotion, attention, and the startle reflex”, *Psychological Review* 97 (3):377–395. https://doi.org/10.1037/0033-295X.97.3.377

Rolling Stone (2015) ”100 greatest guitarists”, https://www.rollingstone.com/music/music-lists/100-greatest-guitarists-153675/ritchie-blackmore-52823/ (hämtningsdatum 7 februari 2022).

Universitetskanslerämbetet (2022) ”Högskolan i siffror”, https://www.uka.se/statistik-analys/hogskolan-i-siffror.html (hämtningsdatum 10 februari 2022).

Författarpresentation

Kenneth Nelson är professor i sociologi vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet. Han var vid tillfället för detta anförande ordförande i Sveriges Sociologförbund.

Kontaktuppgifter författare

Kenneth Nelson
Institutet för social forskning, Stockholms universitet
106 91 Stockholm
kenneth.nelson@sofi.su.se